

Z južnoslovanského literárneho prostredia pochádza legenda, ktorá sa zachovala aj v literárnom spracovaní: *Choždenije Bogorodici vo Ad*. V západoslovanskom priestore sa ako paralela javí poľská Bogurodzica. Obidve patria do stredovekej literatúry obdobia prelomu 12. a 13. storočia. Vychádzajú z legendy o Panně Márii, ktorá v raji začula plač hriešnikov v pekle a v snahe im pomôcť odchádza v sprievode archanjela Gabriela do pekla. Bohorodička sa tam rozľúťosť a žiada archanjela, aby poprosil Boha Otca v Máriinom mene o skrátenie múk hriešnikov. Boh Otec prosbu nevypočuje, ale Mária sa nevzdáva a prosí o pomoc svojho Syna. Nakoniec sama kľáči pred Bohom Otcem a so slzami v očiach sa modlí za hriešnikov. Až potom dosiahne zmiernenie utrpenia hriešnikov na najväčšie a najvýznamnejšie sviatky cirkevného roka, a to na Roždestvo Christovo (Narodenie Krista), Voskresenje Christovo, Paschu (Kristovo vzkriesenie) a na sviatok Roždestva Bohorodici (Narodenia Panny Márie). V paraliturgických piesňach chýbajú síce obrazy pekelných múk, ale na ich mieste je zvyčajne opis boja a následne zázračného vyslobodenia kresťanov spod moci nepriateľa. Takáto pieseň v prvom rade vyznieva ako oslava Panny Márie, poďakovanie i modlitba. Motív ochrany, orodovania Bohorodičky ako nebeskej Matky sa tak v literatúre Slovanov východného rítu prejavil najmä pri uctievaní sviatkov ako Uspenija (Nanebovzatie), Pokrovu (Ochranu) presvätej Bohorodičky, Roždestva (Narodenia) a Neporočného začatija (Nepoškvrneného počatia) Panny Márie.

Pri skúmaní a interpretácii kanonických i nekanonických textov, ktoré sa viažu k uvádzaným sviatkom, možno vysvetliť funkciu a význam paraliturgickej tvorby viažucej sa k zázračným ikonám Matky Božej. Uspenije (Nanebovzatie, Zosnutie) Panny Márie je spojené nie so smrťou, ale s telesným prechodom z pozemského do večného života. Uvádzaný stav je špecifický tým, že prenesenie duše i tela Panny Márie do neba je dôkazom Kristovej lásky k Matke, a tým aj k ľuďom. Bohorodička preto vystupuje ako Orodovnica a Matka všetkých ľudí, čo je očividné v už uvedených útvaroch. Pre východných Slovanov je typický kult spojený s Pokrovom (Ochranou) Bohorodičky.⁸ Na základe legendy však

Z Žirovického malého ikona
veliky laski prosjaščimъ rozdaješъ,
i v Borunskoj sja cerkvi veličaješъ, /.../
Lvovska kaplica krvave slzy znaje
tvoji, koli Lvovъ morъ tjažkij čekaje.
I počajevska tebe slavitiъ skala,
ji v Podkameňju v velikoj-sъ slavě stala.“

(používam text podľa Franka, 1900)

⁸ Sviatok „Pokrovu“ (Ochranu) Panny Márie sa podľa juliánskeho kalendára slávi 14. októbra, podľa gregoriánskeho 1. októbra. Slávenie tohto sviatku sa rozvinulo najmä u Slovanov východného obradu a to už na prelome 11. a 12. storočia. V domácom byzantskom prostredí (Carhrad – Hagia Sofia, na prelome 9. a 10. storočia podľa

možno vysvetliť pôvod tohto sviatku aj jeho význam: „V nedeľu⁹ 1. októbra, v čase „vsenoščného“¹⁰, keď bol chrám preplnený modliacimi sa ľuďmi, vtedy sv. Andrej (+936), „jeho radi jurodivyj“ (Boží blázon) v štvrtjej hodinke v noci¹¹ pozdvihol oči k nebu a uvidel po oblaku kráčajúcu „presvjatuju Vladyčicu našu Bohorodycu“, ktorá bola ožiarená nebeským svetlom a obklopená anjeli a zborom (sonmom) svätých. Svätý Ján Krstiteľ Pánov a svätý apoštol Ján Bohoslov (Teológ) sprevádzali kráľovnú nebeskú. Panna pokľakla a so slzami v očiach začala sa modliť za kresťanov a dlhý čas prebývala v modlitbe, potom podišla k oltáru (Prestolu) a pokračovala v modlitbe, ktorú ukončila tým, že zložila zo svojej hlavy prikrývku (omofor) i rozprestrela ju nad modliacimi sa ľuďmi, čím ich ochránila pred nepriateľom („vidimim i nevidimim“).¹² Text legendy aj bez komentára vysvetľuje motív plaču ako orodovania, príhovoru Bohorodičky u Krista. Na tomto mieste treba podotknúť, že aj napriek silnému mariánskemu kultu sú všetky sviatky zasvätené Bohorodičke kristocentrické. Súvisí to s charakteristikou Bohorodičky ako archy Novej zmluvy. Tak ako v arche Starej zmluvy boli uložené tabule Mojžišovho zákona, tak pod srdcom Panny Márie bol uložený vtelený Kristus – Nový zákon. Uvádzaná legenda je tak dôkazom silného kristocentrického významu. Prvá časť legendy hovorí o zjavení sa Panny Márie sv. Andrejovi. Mária kľáči pred ikonostasom na ambone, odkiaľ sa hlása evanjelium, Božie slovo a ním je Kristus. Potom odchádza pred prestol – oltár, kde pri bohoslužbe dochádza k premeneniu chleba a vína na Telo a Krv Krista. V legende sa tak prostredníctvom Panny Márie zvyrazňuje všadeprítomnosť Krista. Panna Mária v legende aj v piesňovej paraliturgickej tvorbe je prostredníkom medzi nebom a zemou¹³, čo jej umožňuje práve ľudská

legiend a tradície došlo k zjaveniu Panny Márie) sa Pokrov ako významný sviatok neslávi. Slovania východného rítu sú už od čias vzniku uvádzanej tradície zasvätení Ochranu Panny Márie.

⁹ „V voskresnyj deň“ – t. j. v deň vzkriesenia čiže nedeľu.

¹⁰ Vsenoščnica alebo celonočné bdenie je bohosluženie, zložené z bohoslužieb (nie liturgií), ktoré sa slávia v predvečer istého sviatku. Pozostáva z večierne, polnočnice, utierne a prvej hodinky. Nazýva sa preto celonočným bdením, lebo ešte v čase prvých kresťanov sa celý obrad začínal neskoro večer a pokračoval celú noc až do východu slnka, keď sa po utierni a prvej hodinke slúžila liturgia sviatku.

¹¹ Časť celonočného bdenia.

¹² Podávame voľný preklad z ruského variantu legendy v *Nastoľnoj knige svjaščennoslužitelja*, tom 3., Moskva.

¹³ Božia Matka je nielen matkou Krista, ale aj matkou všetkých ľudí. Alegoricky o tom hovorí uvádzaná legenda, keď zobrazuje prosiacu Matku ľudí, ktorá kľáči pred ambonom, ktorý sa nachádza v hlavnej lodi chrámu pred ikonostasom. Neskoršie kľáči pred Prestolom (oltárom) vo svätyni a prosí za ľudí ako Matka Božia. Ikonostas je drevená stena vytvorená konštrukciou, na ktorej sú zavesené ikony. Oddeluje presbyté-